

УДК 378.147.091.31-051

Опалюк Т. Л.

АДАПТИВНА ФУНКЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ІННОВАЦІЙНОГО РІВНЯ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовані сутність та особливості реалізації адаптивної функції навчання в процесі професійної підготовки вчителя.

Ключові слова: адаптація, адаптаційні процеси, адаптивна функція, навчальний процес, модель, інноваційна модель.

Перехід системи професійної освіти на інноваційні освітні стандарти актуалізує проблему розвитку адаптивних можливостей студента, що забезпечує його динамічність, гнучкість, здатність до професійного самотворення, оперативного реагування на зміни в професійній діяльності. А це означає, що і концепція та технології навчання мають бути адекватними цим завданням, тобто такими, що в оптимальному режимі могли би забезпечити реалізацію адаптивних функцій в процесі професійної підготовки студента.

Проблемам адаптаційних процесів в освіті, професійній в тому числі, присвячена значна кількість наукових праць (В.І. Бондар, С.У. Гончаренко, Р.С. Гуревич, А.В. Донцов, Н.Ф. Кузьміна, В.А. Крутецький, О.Г. Мороз, В.А. Семиченко та ін.), які досліджують різні аспекти адаптації студентів до навчання у ВНЗ, майбутньої професійної діяльності.

Водночас вважаємо, що є аспекти адаптаційних процесів, що потребують додаткового вивчення, зокрема це стосується проблем реалізації адаптивної функції в структурі навчальної діяльності.

У зв'язку з цим метою статті є з'ясування сутності та визначення особливостей реалізації адаптивної функції навчання в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Адаптаційні процеси в структурі професійної підготовки майбутнього вчителя набувають особливої актуальності, оскільки йдеться про підготовку студента до організації навчально-виховної діяльності (педагогічного процесу). Навчальний процес у ВНЗ педагогічного спрямування має ту особливість, що він є не лише основою професійного становлення майбутнього спеціаліста (що є характерним для всіх інших спеціальностей), а виступає і метою професійної підготовки вчителя одночасно. Як зазначає академік В.І.Бондар, "...важливим є не стільки цільовий, тобто планований результат навчання, скільки побічний – досвід проектування, організації і управління учбовою діяльністю. До речі, ця вимога стосується вивчення усіх дисциплін навчального плану, в тому числі і професійно-орієнтованих. Діяльнісний підхід до реалізації експериментального змісту підготовки фахівців вимагає уміння студентів традиційну функцію заучувати перетворити в навічання, організоване на базі конкретної професійно доцільної справи. Завдання "вчити вчитися" має підмінитися завданням "вчити професійно працювати" [1]. В такий спосіб автор підкреслює, що концепція, система, структура, технологія організації навчального процесу для майбутніх учителів є професійно значущими. Саме тому предметом спеціального дослідження має стати адаптивний потенціал процесу організації навчальної діяльності студентів у ВНЗ педагогічного спрямування. З зазначеної позиції ми намагалися проаналізувати адаптивний потенціал навчальної діяльності, взявши за основу його структурну організацію.

Сутність та основні характеристики адаптивної функції навчання передає її структурна організація. Ми послуговувалися варіантом структурування навчальної діяльності, розробленою В.Бондарем, оскільки вважаємо, що в ній позиціонується сегмент, що вимагає від учителя врахування особливостей дитини як об'єкта та суб'єкта навчальної діяльності, його психофізичних особливостей, від яких значною мірою залежить не лише ефективність навчальної діяльності, а і її психічне та фізичне здоров'я. Організація навчальної діяльності структурувалася лінійно: мета та мотивація діяльності—► предмет діяльності (дитина)—► анатомо-фізіологічні, біологічні та психологічні особливості функціонування дитячого організму і психіки—► зміст діяльності—► процедури діяльності—► продукт (результати) діяльності.

Максимальне врахування особливостей навчальної діяльності дитини обумовлює підхід як до вибору змісту навчання, форм, методів, прийомів його організації (процедури діяльності), так і контролю та оцінювання рівня її результативності (продукти навчальної діяльності). Цінність зазначеного підходу ми вбачаємо ще й в тому, що в такий спосіб формується позиція учня як суб'єкта навчальної діяльності: дитиноцентрична концепція навчання забезпечує його природовідповідність, а значить і готовність учня до ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в її контексті. Таке структурування навчальної діяльності в системі професійної освіти студента (майбутнього вчителя) також апіорі налаштовує його на адаптацію:

- до реальної професійної діяльності (забезпечуючи професійну орієнтованість навчання безвідносно до змістових особливостей дисципліни), професіоналізує навчання передусім технологія його організації;
- до особливостей інноваційного рівня організації навчальної діяльності, оскільки врахування психофізичних особливостей дитини є необхідною умовою забезпечення не лише ефективності навчання, а і забезпечення комфортності самопочуття, позитивного емоційного фону діяльності, а значить і самореалізації студента в його контексті. І що саме головне, в процесі організації навчальної діяльності студентів, яка організується на особистісно орієнтованій основі, у студентів закладаються відповідні стереотипи організації продуктивної навчальної діяльності, які вони самі неодмінно реалізують в організації навчальної діяльності школярів.

Для розуміння адаптивного потенціалу навчальної діяльності студентів важливим є трактування її сутності як суб'єкт-суб'єктної взаємодії її учасників, а значить і взаємодії процесів викладання та учіння, навчальної та учбової діяльності як складових навчального процесу.

За концепцією В. Бондаря, навчальна та учбова діяльність трактується як “синхронна взаємодія протилежностей, якими є два види діяльності, що здатні інтегруватись в одну – навчально-учбову”, які можна розрізняти за наступними ознаками:

- За їх нероздільністю, взаємопроникненням, за якого навчання функціонує як процес з відповідною структурою і реалізується засобами організованої і керованої викладачем учбової діяльності (традиційне навчання, за якого студенти легко до нього адаптуються).
- За співвідношенням тріади “мета, засіб, результат”, за якої навчання є метою, учбова діяльність – засобом її досягнення, а продуктом (результатом) учбової діяльності, організованої у структурі процесу навчання, є способи дій, окремі операції, процедури, механізми побудови і розв'язування задач різного предметного змісту.
- За технологією організації діяльності, коли учбова діяльність не зводилася до передачі знань у готовому вигляді, не дублювала і не підміняла навчальну діяльність, не зливалася з нею, втрачаючи свої ознаки, а організовувалася і регулювалася в структурі процесу навчання прихованими, а не явними взаємопереходами цілі в мету, мети в об'єкт, об'єкта

в засіб, а засобу діяльності в продукт (результат) діяльності. За цього акцент робився не на запам'ятовуванні інформації, а на процесі її набування, формуванні досвіду проектування і здійснення пошуку результату” [1].

Аналіз поданих вище ознак навчальної діяльності свідчить про те, що їх можна класифікувати як системотвірні і за ними можна проаналізувати сутність двох моделей організації навчальної діяльності: традиційну (предметно-знаннєву, інформаційно-репродуктивну) та інноваційну (компетентнісну, особистісно орієнтовану). Принципова відмінність передусім стосується характеру взаємодії цих видів діяльності: за традиційної схеми навчальна та учбова (викладання та учіння) практично синхронізуються і реалізуються за схемою, запропонованою викладачем (однаковою для всіх відповідно до рівня та особливостей учбової діяльності кожного). За таких умов адаптаційні процеси студента проходять як процеси пристосування до наперед визначеної технології навчальної роботи, її стилю та режиму.

Зрозуміло, що студент не може реалізувати свої потенційні можливості інтелектуального, професійного розвитку, оскільки він практично є виконавцем завдань викладача, не вибираючи рівня, технології та способу його реалізації (орієнтуючись на власні здібності та пріоритети). Тому адаптаційні процеси проходять як процеси асиміляції, тобто тотального пристосування, що неодмінно призводить до пригнічення індивідуальності, особистісної, професійної самоактуалізації, саморозвитку.

За умов інноваційного рівня професійної освіти фактично формується ситуація, коли викладач задає загальні стандарти діяльності, орієнтуючись на конкретні навчальні цілі, в рамках яких кожен студент має можливість самостійно для себе визначити логіку вирішення навчального завдання, методи учбової роботи, які для нього будуть оптимальними, оскільки враховують індивідуальні характеристики, а значить і можливості кожного студента. Отож, навчальна діяльність проектується викладачем як освітнє середовище, сприятливе для реалізації індивідуальних траєкторій досягнення навчальної мети кожним студентом. За таких умов адаптація набуває ознак акомодативних процесів і стосується формування особистісно детермінованої позиції у визначеній ситуації, і передбачає вибір оптимальної для себе моделі професійної діяльності та поведінки.

Звісно, не слід думати, що навчальна діяльність, скажімо, на занятті – це суцільний хаос, оскільки кожен студент індивідуальність, а значить і кожен може запропонувати свою логіку та траєкторію руху від поставленої мети до кінцевого результату діяльності.

Виходимо з позиції, що будь-яка творча навчальна діяльність (технологія, стиль) повинна опиратись на основу: науково обґрунтовану систему знань та загальноновизнані алгоритми, зразки та еталони їх використання при вирішенні завдань будь-якого типу. Тому взаємодія навчальної діяльності (ініційованої викладачем) та учбової діяльності (що реалізується студентом) повинна забезпечувати гармонізацію спільного та індивідуального, загальноприйнятого та творчого.

Оскільки дослідження проблеми реалізації адаптивної функції навчання ведеться в умовах переходу від класичної, інформаційно-репродуктивної системи професійної освіти до компетентнісної, важливо проаналізувати адаптивний потенціал навчання з орієнтацією на інноваційну освітню формулу.

У зв'язку з цим ми зробили спробу порівняти дві діаметрально протилежні моделі навчання як за цільовим спрямуванням, так і за технологією його реалізації з тим, щоб оцінити, наскільки у їх контексті реалізується адаптивна функція, насамперед, йдеться про адаптацію: а) до майбутньої професійної діяльності; б) інноваційної системи освіти.

Особливості проведеного аналізу зазначених позицій стосувалися з'ясування адаптаційного потенціалу інформаційно-репродуктивного та компетентнісного підходів до навчання, і що саме головне намагання прослідкувати, як ці тенденції адаптаційних процесів об'єктивуються на рівні системотвірних особистісних утворень, які в майбутньому будуть реалізуватися у всіх видах діяльності як фіксована установка, яка визначає позицію суб'єкта не лише в навчальній, професійній, і життєво означених видах діяльності. В процесі визначення базових характеристик зазначених позицій, а також в результаті порівняльного аналізу сутності адаптаційних процесів відповідно до різних моделей організації навчальної діяльності студентів, були визначені наступні позиції щодо формування умов забезпечення ефективності адаптації студентів до: а) майбутньої професійної діяльності; б) стандартів інноваційної (компетентнісної освіти).

1. Необхідність трансформації інформаційно-репродуктивної (предметно-традиційної, предметно-знанневої) системи професійної підготовки майбутнього вчителя на компетентнісну (особистісно орієнтовану) є передусім соціально обумовленою, оскільки пов'язана з необхідністю формування фахівця активного, динамічного, гнучкого, який міг би адаптуватись до умов, які постійно змінюються. Особливої актуальності набуває проблема стосовно професії вчителя, оскільки, навчаючись в системі консервативного, формалізованого навчання, він не зможе адаптуватись до умов сучасної школи, яка повинна бути конкурентоспроможною на ринку освітніх послуг.

2. Система організації навчання у ВНЗ актуалізує не лише суто навчальні вміння, а і особистісні характеристики, які є стійкими утвореннями і неодмінно реалізуються в інших видах діяльності. Тому система забезпечує не лише адекватну професійну підготовку майбутнього спеціаліста, а і закладає модель діяльності: мета → зміст → процес → результат, яка буде реалізуватися в професійній діяльності (вміння сформулювати урок на основі чітко поставленої мети та логіки її "перетворення" у результат. Також позиція є актуальною в будь-якому життєво важливому виді діяльності, що передбачає здатність людини поставити мету і самоорганізувати себе на її досягнення, кожний раз аналізуючи та вибираючи ефективні засоби та методи.

3. На етапі переходу до інтерактивних технологій організації навчальної діяльності студентів, проблеми адаптаційних процесів можна досліджувати лише в контексті взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, оскільки йдеться про концепцію та технологію навчальної діяльності, в основі якої суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що передбачає високий рівень взаємозалежності процесів викладання та учіння, а також залежності на рівні міжособистісних взаємовідносин учасників педагогічного процесу. За умов інформаційно-репродуктивної навчальної діяльності рівень залежності є високим, а саме головне одностороннім: викладач пропонує (диктує, безальтернативно нав'язує) методику та характер діяльності, студент вимушений свій адаптаційний потенціал спрямувати не на професійно та особистісно значущі цінності, а на підлаштування до викладача (його вимог, технології та режиму навчальної роботи, особливостей контролю та оцінювання).

В рамках інноваційної моделі професійної підготовки майбутнього учителя ми сформували модель, в якій відобразили функціональний аспект адаптаційного процесу, на який може орієнтуватися викладач, забезпечуючи реалізацію адаптивної функції навчання. В моделі відображені головні функції мотиваційного, процесуально-діяльнісного, контрольно-рефлексивного складових адаптаційного процесу, які були виділені в результаті теоретичного аналізування проблеми. Ці функції фіксують найбільш значущі для системи особистісно-орієнтованого навчання позиції.

Ми намагались позначити в моделі найбільш суттєві зв'язки та залежності, тому закономірно не весь спектр взаємозалежностей між складовими адаптаційного процесу об'єктивувався у розробленій моделі.

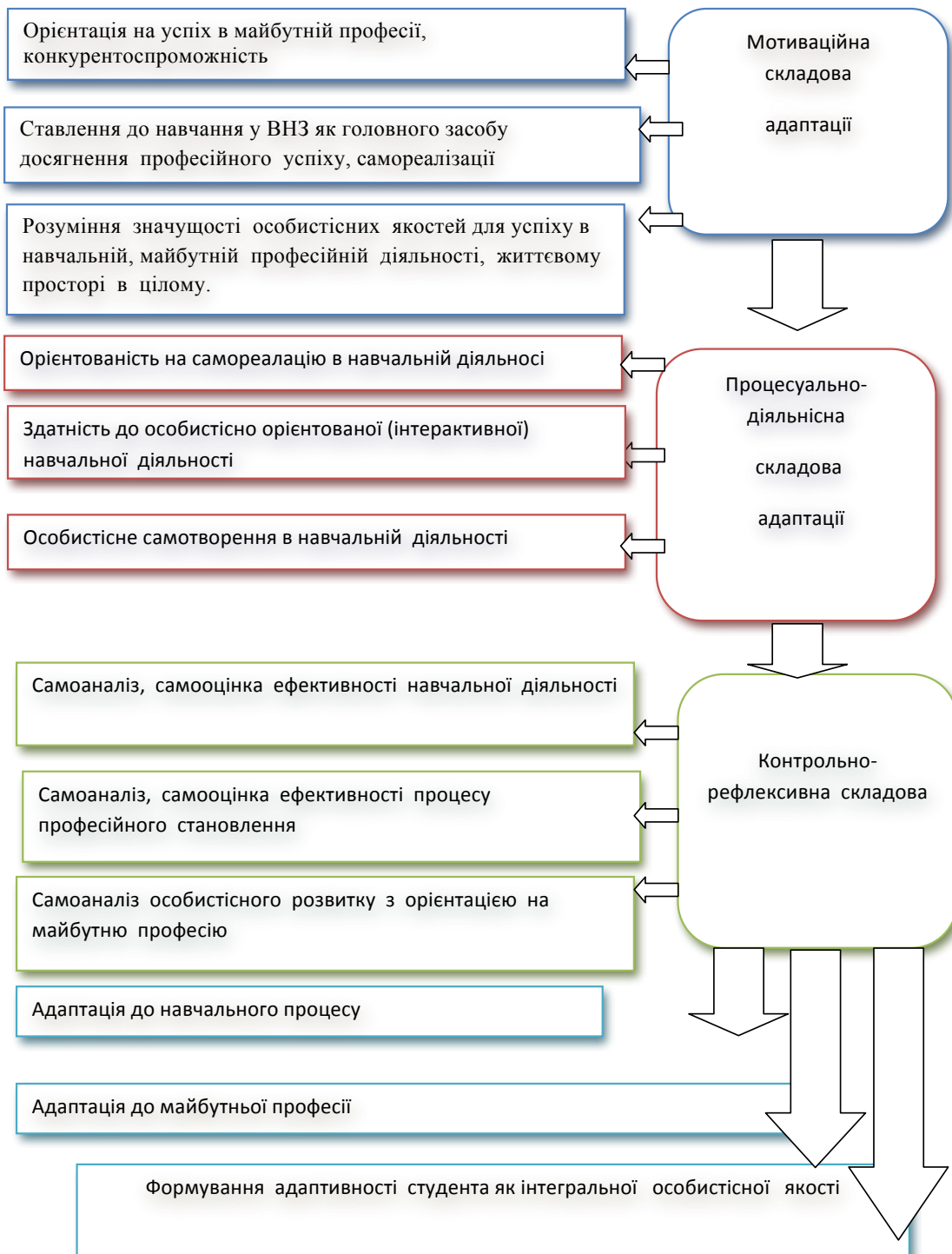

Рис. 3.1. Функціональний аспект адаптаційного процесу

Сформована модель має практично-орієнтувальне значення, оскільки дає можливість викладачу при підготовці до навчального заняття активізувати процеси, які впливають не лише на підвищення рівня адаптивності студентів, а й на загальну продуктивність навчальної праці. І що саме головне, в моделі відображені ключові позиції інноваційного підходу до організації навчання студентів.

Отож, адаптаційні процеси в системі підготовки майбутнього вчителя реалізують наступні функції: а) безпосередньо впливають на ефективність навчального процесу, забезпечуючи

усвідомленість, глибину, практичну цінність отриманих знань; б) в процесі навчальної діяльності формують позицію студента як суб'єкта професійного (особистісного) розвитку; в) забезпечують інтеграцію професійного та особистісного через формування особистісних якостей та позицій, важливих не лише в навчальній, майбутній професійній діяльності, а й життєвому просторі загалом.

Програмувати систему оптимізації адаптивних процесів в структурі професійної підготовки майбутнього вчителя потрібно не односторонньо і аспектно (спочатку формувати систему автономних заходів для викладача, а потім для студента), а комплексно, максимально враховуючи позиції обох сторін, а також високий рівень взаємозалежності між ними.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Традиційна й нова парадигма едукації педагогічних кадрів. / В.І Бондар / Режим доступа: електронний ресурс http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2011_4_1/statti/Bondar.htm
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник/С.У Гончаренко/ К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического ВУЗа: Автореф. дис. ... д-ра педагог. наук: 13.00.01 / КППИ / А.Г Мороз. – К., 1983. – 50 с.
4. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологічна структура педагогічної діяльності. Частина I: Навчальний посібник / В.А. Семиченко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 217 с.

The article analyzes the nature and characteristics of adaptive learning function in the training of teachers.

Key words: adaptation, adaptations, adaptive function, the learning process model.

УДК 378.147:355.232

Петрачков О.В.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

У статті розглянуті системи оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців збройних сил різних країн світу, в яких для оцінки однієї й тієї ж фізичної якості застосовуються різні фізичні вправи, тому і нормативи з фізичної підготовки за однакових умов виконання в арміях різних країн не співпадають.

Ключові слова: система оцінювання, тестування, фізична підготовка, провідні країни світу, рівень фізичної підготовленості.

Аналізуючи перетворення в системі перевірки та оцінки фізичної підготовки в збройних силах США В.Н. Утенко [10; 12] відзначає, що до 1980 року в них була відсутня єдина система. Кожен вид збройних сил і деякі роди військ встановлювали власні тести і нормативи. На початку 80-х років намітилася тенденція до уніфікації системи перевірки й оцінки на базі вимог польового статуту Сухопутних військ FM 21-20 1980 року 14. У зазначеному статуті замість семи різних тестів, що застосовувалися, рекомендовано єдиний армійський тест фізичної придатності з трьох вправ, що показують рівень розвитку найбільш значимих фізичних якостей